

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політичних інститутів та процесів

**Кобець Юлія Василівна
Міщук Мар'яна Богданівна**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до вивчення дисципліни

**ВЕРХОВНА РАДА В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВЛАДИ
для підготовки здобувачів вищої освіти
ступеня бакалавра
за спеціальністю 052 “Політологія”**

Івано-Франківськ
2025

Рекомендовано до друку рішенням

Вченої ради Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол N8 від 19 березня 2025 року)

Методичні рекомендації укладено з урахуванням вимог кредитно-модульної системи. Рекомендації містять зміст дисципліни, плани семінарських занять, питання до самоконтролю, тестові завдання, питання для підготовки до модульних контролів, методичні рекомендації щодо підготовки самостійної роботи, завдання для самостійної роботи, опис критеріїв системи оцінки знань здобувачів, рекомендовану літератури до кожної з тем, тематику реферативних повідомлень тощо.

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор

Марчук Василь Васильович

кафедра політичних наук

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

кандидат політичних наук , доцент

Матвієнків Світлана Миколаївна

кафедра політичних наук

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Кобець Ю., Міщук М. Верховна Рада в системі органів влади. Методичні рекомендації щодо викладання дисципліни для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бклавпа за спеціальністю 052 “Політологія”. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 42 с.

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка.....	4
1.1 Заплановані результати.....	4
2. Зміст навчальної дисципліни.....	7
2.1. Лекційні заняття, їх тематика та обсяг.....	7
2.2. Практичні заняття, їх тематика та обсяг.....	7
3. Навчально-методичні матеріали з дисципліни.....	23
3.1. Програмові вимоги.....	23
3.2. Словник термінів.....	24
3.3. Кваліфікаційні завдання.....	30
3.4. Рекомендована література.....	32
4. Рейтингова система оцінювання набутих знань та вмінь.....	34
5. Політика курсу.....	42

1.ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1.ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

Від часу набуття незалежності у 1991 р. стратегічну мету розвитку України визначають процеси творення сучасної демократичної держави, формування ефективної політичної моделі, зорієнтованої на сучасні європейські стандарти. Україна стала на шлях розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави, беззаперечними та невід'ємними ознаками якої є наявність ефективного парламенту, так як представницька система правління з усіма притаманними їй недоліками безумовно є найважливішою ознакою демократії. Сутнісною ознакою представницького правління є існування різноманітних форм організації інституту парламентаризму, як системи взаємодії держави й суспільства, визнання істотної ролі у здійсненні владних функцій загальнонаціонального постійно діючого представницького органу.

Дисципліна базується на знаннях здобувачів з курсів загальної теорії політики, філософії, історії.

Програма курсу має проблемно-хронологічний характер та покликана надати здобувачу основні відомості про генезу, типологію парламентаризму, ідеї та концепції теоретиків політичної науки.

Основними формами вивчення предмета у вузі є лекції, семінарські заняття, консультації, самостійна робота.

Вибірковий курс “Верховна Рада в системі органів влади” завершується заліком.

Мета викладання дисципліни: ґрунтовне вивчення здобувачами політичних концепцій парламентаризму теоретиків світової та української суспільно-політичної думки, типів парламентів, особливостей організаційної структури та функціонування Верховної Ради України, парламентської та депутатської етики.

Основними цілями вивчення дисципліни є: опанування здобувачами понятійно-категоріальним апаратом; засвоєння матеріалу з курсу при допомозі поданих викладачем методичних рекомендацій, підготовлених семінарських занять, самостійної роботи, індивідуальної роботи; аналіз важливих проблем; вміння застосовувати набуті знання у майбутній професійній і громадській діяльності.

Компетентності

Інтегальна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у політичній сфері суспільства, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій політичної науки.

Загальні компетенції:

ЗК-01 Знання предметної області.

ЗК-07. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного)

суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-08. Здатність аналізувати моральні засади функціонування парламентаризму (Верховної Ради України).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК0.1 Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК0.2. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування ідей класиків парламентаризму.

СК0.3. Здатність описувати, пояснювати політичні процеси на основі функціонування парламентаризму як форми народного представництва.

СК0.4. Здатність застосовувати іструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології у фаховій діяльності.

СК0.5. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних: контекстах їх функціонування.

СК0.6. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому національному, європейському та глобальному рівні.

СК0.8. Здатність виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та іструментарію політичного аналізу.

СК0.9. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень

Програмні результати навчання:

ПРН01 Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

ПРН03. Вміти критично мислити у сфері політологічної діяльності.

ПРН04. Мати навички професійної комунікації, широко використовуючи понятійно-категоріальний апарат політичної науки.

ПРН06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у політологічній діяльності.

ПРН07. Розуміти історію, закономірності та етапи генези Верховної Ради в системі органів державної влади в Україні.

ПРН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

ПРН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування ідей теоретиків парламентаризму.

ПРН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, суспільно-політичних, національно-культурних та ідеологічних контекстах.

ПРН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів (зокрема, депутатів) та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

ПРН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому національному, європейському та глобальному рівні.

ПРН14. Застосовувати теорії класиків парламентаризму у професійній діяльності.

ПРН15. Виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

ПРН16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень.

Після завершення вивчення курсу здобувачі повинні знати:

- передумови зародження парламентаризму;
- особливості розвитку парламенту в конкретний історичний період;
- ідеї, концепції теоретиків концепцій парламентаризму;
- особливості функціонування представницьких органів влади на українських землях, залежно від історичного періоду;
- типи парламентів;
- структуру Верховної Ради України;
- повноваження та статус депутатів;
- сучасний стан українського парламентаризму;
- взаємозв'язок парламентської етики з їхнім національним характером.

На основі курсу здобувачі повинні вміти:

- орієнтуватись в розмаїтті концепцій парламентаризму, політичних поглядів на сутність парламенту в тісному взаємозв'язку з практикою державотворення в Україні;
- науково осмислювати сутність сучасної політичної боротьби різноманітного спектру партій, рухів та об'єднань та вміти свідомо визначити своє місце в суспільстві;
- усвідомити місце політики в цілому і інституту парламентаризму, зокрема, як специфічного явища суспільного життя в контексті інших соціальних явищ та процесів, економіки, релігії, науки, культури, освіти;
- пояснити характер функціонування парламенту в умовах переходу від тоталітарної до демократичної політичної системи, до громадянського суспільства та правової держави через аналіз провідних політичних ідей українських теоретиків;
- пояснити особливості різноманітних типів парламентів у світі.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Оволодіння політичною наукою ґрунтується на тісному взаємозв'язку з іншими навчальними предметами, зокрема з такими базовими, як філософія, соціологія, історія політичної думки України, історія України та ін.

2.3 МІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
2.1. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ, ЇХ ТЕМАТИКА ТА ОБСЯГ

Назва теми	Лекції (год.)
Тема 1. ВЕРХОВНА РАДА В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА.	2
Тема 2. СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.	2
Тема 4. ВЕРХОВНА РАДА: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА.	2
Тема 6. ПЛЕНАРНІ ТА ПОЗАЧЕРГОВІ ЗАСІДАННЯ.	2
Тема 8. ПАРЛАМЕНТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕТИКА.	2
Тема 9. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.	2
Всього	12

2.2. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ, ЇХ ТЕМАТИКА ТА ОБСЯГ

Назва теми	семінари
Тема 1. СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.	4
Тема 2. ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ.	4
Тема 3. ВЕРХОВНА РАДА: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА.	2
Тема 4. НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ.	2
Тема 5. ПЛЕНАРНІ ТА ПОЗАЧЕРГОВІ ЗАСІДАННЯ.	2
Тема 6. ФУНКЦІЇ ВРУ: КОНТРОЛЬНА, МІЖНАРОДНА, ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ.	2
Тема 7. ПАРЛАМЕНТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕТИКА.	2
Разом	18

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НОРМАТИВНОГО КУРСУ “ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

Тема 1.

ВЕРХОВНА РАДА В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА.

У вступній темі до курсу "Верховна Рада в системі органів влади як наукова дисципліна" розглядається значення Верховної Ради в політичній системі України та її взаємодія з іншими гілками влади, такими як виконавча та судова. Окремо акцентується увага на Верховній Раді як об'єкті наукового вивчення, що є важливим для політичних та правових наук, оскільки аналіз її діяльності дозволяє глибше зрозуміти політичну систему і демократичні процеси. Важливо також звернутися до історичного контексту розвитку парламенту в Україні, зокрема до ключових подій, що вплинули на парламентаризм. Останнім аспектом є методи дослідження Верховної Ради, які дозволяють науковцям оцінювати ефективність її роботи та досліджувати її роль у розвитку демократичних інститутів.

Тема 2

СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.

У темі до курсу "Становлення парламентаризму" розглядається історичний процес розвитку парламентських інститутів, їх роль у формуванні демократичних структур влади. Окрему увагу приділяють етапам становлення парламентаризму в різних країнах, що дозволяє зрозуміти еволюцію політичних систем та механізмів представництва. Важливою складовою є вивчення основних етапів розвитку парламентів, починаючи від середньовічних форм представницьких установ до сучасних парламентських систем. Крім того, акцентується увага на впливі історичних, соціальних і політичних факторів на розвиток парламентаризму, що дозволяє оцінити його значення для зміцнення демократичних принципів та правової держави. Вивчення становлення парламентаризму допомагає краще розуміти принципи функціонування парламентів сьогодні та їх роль у забезпеченні балансу влади.

Тема 3

ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ.

Правова база діяльності Верховної Ради України охоплює сукупність норм та актів, що регулюють її функціонування в межах правової системи країни. Основу цієї бази складають Конституція України, яка визначає парламент як найвищий представницький орган державної влади, та Закон України "Про регламент Верховної Ради України", що регулює порядок проведення пленарних засідань, обрання керівних органів, прийняття законів і виконання інших функцій парламенту. Також важливими складовими правової бази є законодавчі акти, що визначають правовий статус народних депутатів, правила роботи депутатських фракцій та комітетів, а також

нормативно-правові акти, які регулюють організацію взаємодії Верховної Ради з іншими гілками влади.

Тема 4

ВЕРХОВНА РАДА: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА.

Тема "Верховна Рада: організаційна структура" передбачає вивчення внутрішнього устрою парламенту, що забезпечує ефективне виконання його функцій. Організаційна структура Верховної Ради України складається з кількох основних елементів, таких як пленарні засідання, депутатські фракції, комітети, а також керівні органи, зокрема Голова Верховної Ради та його заступники. Важливу роль у функціонуванні парламенту відіграють депутатські фракції, що об'єднують народних депутатів за політичними ознаками та забезпечують координацію їхньої діяльності. Комітети Верховної Ради виконують спеціалізовані функції, зокрема підготовку законопроектів, аналіз законодавчої діяльності та контроль за діяльністю уряду. Крім того, структура включає апарат Верховної Ради, який здійснює організаційне, технічне та інформаційне забезпечення діяльності парламенту. Така організація дозволяє Верховній Раді ефективно виконувати свої законодавчі та контрольні функції, забезпечуючи належну взаємодію між різними підрозділами та органами парламенту.

Тема 5.

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Тема "Нормотворча діяльність" передбачає вивчення процесу створення, розробки та прийняття нормативно-правових актів у Верховній Раді України. Нормотворчість є однією з основних функцій парламенту і полягає у розробці законів, які регулюють різні сфери суспільного життя. Процес нормотворення включає кілька етапів: подання законопроектів, їх обговорення та ухвалення в комітетах, а також пленарне голосування. Законодавчі ініціативи можуть надходити від депутатів, комітетів, Президента України або Кабінету Міністрів. Важливою частиною нормотворчої діяльності є також контроль за виконанням прийнятих законів, що забезпечує їхню відповідність Конституції та міжнародним стандартам. Окрему увагу вивчають процедури ухвалення законів, зокрема складність та особливості прийняття важливих законодавчих актів, таких як зміни до Конституції, а також роль Верховної Ради у забезпеченні правового порядку та розвитку правової держави.

Тема 6

ПЛЕНАРНІ ТА ПОЗАЧЕРГОВІ ЗАСІДАННЯ.

Тема "Пленарні та позачергові засідання" охоплює порядок проведення основних засідань Верховної Ради України, що є основною формою роботи парламенту. Пленарні засідання — це регулярні засідання, на яких розглядаються питання порядку денного, зокрема законопроекти, запити

депутатів, а також інші важливі для держави питання. Вони проходять відповідно до затвердженого графіка та організовуються на основі регламенту Верховної Ради. Пленарні засідання є основною платформою для прийняття рішень і ухвалення законів. Позачергові засідання скликаються у разі нагальної необхідності або за ініціативою Президента України, Кабінету Міністрів, депутатів або інших органів влади. Вони проводяться для розгляду питань, що не терплять відстрочки, і можуть бути скликані поза звичайним графіком. Позачергові засідання мають важливе значення для оперативного реагування на кризові ситуації або надзвичайні обставини, які потребують термінового законодавчого втручання. Обидва види засідань мають на меті забезпечення належної роботи Верховної Ради, сприяючи ефективному ухваленню законодавчих актів та прийняттю рішень, важливих для держави.

Тема 7

ФУНКЦІЇ ВРУ: КОНТРОЛЬНА, МІЖНАРОДНА, ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Парламентська функція законотворення. Поняття законотворчості. Етапи законотворення. Внесення законопроекту до парламенту. Законодавча ініціатива. Суб'єкти законодавчої ініціативи. Етап обговорення законопроекту на пленарних засіданнях палат і в комітетах (комісіях). Процедура читання законопроекту. "Англійська система трьох читань". "Французька система комісій (комітетів)". Перше читання законопроекту. Друге читання законопроекту. Комітетська стадія. Стадія доповіді. Третє читання законопроекту. Прийняття закону. Процедурні правила проведення голосування по законопроекту. Підписання (санкціонування) закону главою держави. Вето. Процедура подолання вето. Офіційне оприлюднення закону. Контрольна функція парламенту. Об'єкти, моделі, форми (запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів)парламентського контролю. Установча функція парламенту. Обрання глави держави парламентом. Участь у формуванні уряду. Моделі формування уряду: на парламентських засадах, позапарламентський спосіб. Участь парламентів у формуванні інших державних органів або призначенні посадових осіб. Судові (квазісудові) функції парламентів: процедура імпідменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення амністій; право палат (парламентів) вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.

Тема 8

ПАРЛАМЕНТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕТИКА.

Тема "Парламентська культура та парламентська етика" розглядає важливі аспекти поведінки, взаємодії та стандартів, які повинні дотримуватися

народні депутати та інші учасники парламентського процесу для забезпечення ефективної та цивілізованої роботи Верховної Ради України. Парламентська культура охоплює систему норм, традицій та практик, які формують стиль роботи парламенту. Вона включає не лише правила процедурної діяльності, але й атмосферу взаємоповаги, толерантності та конструктивного діалогу між депутатами, органами влади та громадськістю. Важливою складовою парламентської культури є здатність до співпраці, уникання конфліктів, а також усвідомлення депутатами своєї ролі в державному управлінні. Парламентська етика визначає стандарти моральної та етичної поведінки депутатів у процесі їх діяльності. Це включає дотримання принципів чесності, відкритості, відповідальності перед виборцями та суспільством. Парламентська етика також регулює питання професіоналізму, уникання корупційних проявів, а також особистої відповідальності депутатів за їхні слова та дії під час пленарних засідань, комітетів і в процесі прийняття рішень.

Обидва ці аспекти є важливими для підтримки довіри до парламенту, забезпечення ефективної роботи Верховної Ради та формування демократичної політичної культури в країні. Дотримання парламентської культури та етики сприяє стабільності політичної системи, розвитку правової держави та зміцненню демократичних інститутів.

Тема 9

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.

Тема "Верховна Рада України на сучасному етапі" передбачає аналіз функціонування парламенту в умовах сучасних політичних, економічних та соціальних викликів. Верховна Рада, як основний законодавчий орган України, продовжує відігравати ключову роль у формуванні державної політики, ухваленні законів та контролі за діяльністю виконавчої влади. На сучасному етапі Верховна Рада України стикається з низкою важливих завдань, зокрема, забезпеченням стабільності політичної системи, реформуванням законодавства, боротьбою з корупцією, а також посиленням демократичних інститутів у країні. Особливу увагу привертають процеси децентралізації та забезпечення прав людини, що потребують змін у законодавчій базі та нових законів, здатних відповідати сучасним вимогам.

Діяльність Верховної Ради на сучасному етапі характеризується високою політичною активністю та постійними змінами в законодавчому процесі, зокрема, через необхідність адаптації законодавства до європейських стандартів, що є важливим напрямком євроінтеграційної політики України. Також важливу роль відіграє взаємодія парламенту з іншими гілками влади, зокрема, у контексті посилення парламентського контролю за виконавчою владою. Попри численні труднощі, Верховна Рада продовжує бути важливим елементом демократичного управління в Україні, і її діяльність має великий вплив на політичну, економічну та правову ситуацію в країні.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ КУРСУ

Тема 1. СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ.

(4 год.)

Основні поняття: парламент, парламентаризм, парламентська діяльність

План

1. **Вступ: значення парламентаризму для України**
 - Визначення парламентаризму та його роль у демократичному розвитку держави.
 - Особливості становлення парламентаризму в Україні.
2. **Історичні передумови розвитку парламентаризму в Україні**
 - Виникнення представницьких інститутів на території Київської Русі та в Україні в період Великого князівства Литовського.
 - Роль козацької доби та Гетьманщини в розвитку політичних інститутів.
3. **Розвиток українського парламентаризму у складі російської імперії**
 - Відсутність власного парламенту в Україні в умовах імперії та спроби представництва на імперському рівні.
 - Політичні рухи та боротьба за автономію: роль українських парламентських ініціатив у складі російської імперії.
3. **Парламентаризм в Україні в період Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки**
 - Створення та діяльність Центральної Ради та її парламентських органів.
 - Співпраця з іншими державами та міжнародне визнання парламентаризму в Україні.
4. **Парламентаризм у складі радянської України**
 - Створення Верховної Ради Української РСР: обмеження та можливості в умовах тоталітарної системи.
 - Роль Верховної Ради у прийнятті ключових політичних рішень в умовах радянської влади.
5. **Верховна Рада України на етапі відновлення незалежності**
 - Проголошення незалежності та створення Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу.
 - Процеси становлення парламентаризму в Україні на початку 90-х років: перші вибори, Конституція України.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- Проаналізуйте характерні ознаки парламентаризму як

політичного інституту.

- Які фактори стали визначальними в генезі парламентаризму?
- Сутність поняття «парламент».
- У чому, на Вашу думку, виявляється взаємообумовленість понять «парламент», «парламентаризм»

Рекомендована література:

1. Барабаш Ю.Г Парламентаризм в системі демократичних цінностей сучасного суспільства. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 47-51. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_4_8
2. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики / А.З. Георгіца. Чернівці, 1998. — 484 с.
3. Денисов В. Методологія сучасного парламентаризму // *Генеза*. 1998. № 1-2. С. 180-187.
4. Мироненко Є. Політологічний аналіз теорії дослідження парламентаризму: умови розвитку в сучасній Україні. *Персонал*. 2007. № 6.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд.: В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка.-К.: Генеза, 2004.
6. Словська І. Є. Парламентаризм: поняття та ознаки. *Право і суспільство*. 2011. - № 2. С. 78-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_2_17
7. Шаповал В., Феномен парламенту. Спроба наукового тлумачення дефініції / В.Шаповал, Журавльова Г. *Віче*. 2000. №2. С.12-17.
8. Яровой Т., Гулевата Н. Парламентаризм як засіб розвитку демократії//*Віче*. 2010. №10. - Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2018/>

Тема 2. ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ. (4 год.)

Основні поняття: правова база, Конституція України, регламент Верховної Ради України, законодавчий процес, народний депутат України, парламентська комісія, фракція, Закон України "Про статус народного депутата України", ратифікація міжнародних угод, депутатський запит, нормативно-правові акти, імунітет народного депутата, парламентський контроль, інтерпеляція, міжнародні договори.

План

1. Вступ до теми: значення правової бази для діяльності Верховної Ради України

- Визначення правової бази як основи для функціонування парламенту.
- Роль правових норм у забезпеченні ефективної роботи Верховної Ради.
- 2. Конституція України як основа правової бази Верховної Ради
 - Роль Конституції України у визначенні статусу Верховної Ради.
 - Основні положення Конституції, що регулюють діяльність парламенту.
- 3. Закон України "Про регламент Верховної Ради України"
 - Огляд Закону "Про регламент Верховної Ради України" та його значення для організації роботи парламенту.
 - Важливі положення регламенту щодо проведення засідань, голосувань та діяльності депутатів.
- 4. Закони, що регулюють діяльність народних депутатів
 - Законодавчі акти, що визначають права та обов'язки народних депутатів.
 - Особливості правового статусу народних депутатів, їх імунітет та відповідальність.
- 5. Підзаконні акти та нормативно-правові документи, що регулюють парламентську діяльність
 - Роль указів Президента, постанов Кабінету Міністрів та інших нормативних актів у діяльності Верховної Ради.
 - Огляд актів, що стосуються фінансування парламенту, діяльності комітетів, депутатських фракцій.
- 6. Міжнародні правові акти та їх вплив на правову базу Верховної Ради України
 - Вплив міжнародних договорів та угод на законодавчу діяльність Верховної Ради.
 - Ратифікація міжнародних договорів як частина парламентської діяльності.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

- Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".
- Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- *Поясніть, яку роль відіграє Конституція України у правовій базі діяльності Верховної Ради України.*
- *Які основні положення містить Регламент Верховної Ради України щодо організації її роботи?*
- *Опишіть законодавчий процес у Верховній Раді України. Які етапи проходить законопроект до свого ухвалення?*
- *Що таке депутатський запит і яка його роль у парламентській діяльності?*

- *Які права та обов'язки народного депутата України визначає Закон "Про статус народного депутата України"?*
- Проаналізуйте один із законів України, який регулює діяльність Верховної Ради. Визначте його основні положення та принципи.
- Знайдіть в Інтернеті останні зміни до Регламенту Верховної Ради України та порівняйте їх з попередньою редакцією. Як ці зміни впливають на роботу парламенту?

Рекомендована література:

1. Закон України "Про вибори народних депутатів України" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
2. Закон "Про Регламент Верховної Ради України"//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
3. Закон "Про статус народного депутата України"//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
4. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. URL. Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
5. Конституція Західно-Української Народної Республіки (проект Станіслава Дністрянського) 1920/. URL:// <http://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>
6. Конституція України URL.: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. . Офіційний портал Верховної Ради України. URL. <http://www.rada.gov.ua> .
8. Усенко І.Б. Конституційні проекти галицької держави та ЗУНР. URL. <http://history.org.ua/?encyclop&termin> 7

Тема 3. ВЕРХОВНА РАДА: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА. (2 год.)

Основні поняття: регламент, парламентські фракції (групи), парламентська партія, постійні комітети (комісії) ВР, апарат Верховної Ради України, депутат, депутатський імунітет та індемнітет.

План

1. Структура Верховної Ради України: Голова Верховної Ради України, перший заступник Голови Верховної Ради, заступники Голови Верховної Ради (керівні посадові особи), апарат Верховної Ради та їх повноваження. Контрольні органи парламенту та Уповноважений з прав людини.

2. Постійні комітети (комісії) ВР. Принципи формування та повноваження. Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії. Процедура формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій).

3. Положення про Апарат Верховної Ради України. Допоміжний апарат Верховної Ради.

4. Функції та повноваження Верховної Ради України.

5. Поняття “лобіювання”. Прямий та непрямий спосіб лобіювання. Політичне лобіювання в Україні.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- Дослідіть особливості функціонування Верховної Ради України.
- Проаналізуйте процедуру формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій).
- Проаналізуйте специфіку функціонування допоміжного апарату.

Рекомендована література:

1. Воєнний парламентаризм: особливості роботи Верховної Ради України в умовах дії воєнного стану. URL.https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/chasopys_war_parliament_ukr.pdf

2. Конституція України. (1996). Офіційне видання. Київ: Верховна Рада України. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України". (2010). Офіційне видання. Київ: Верховна Рада України. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

4. Зозуля О.І. Особливості організації роботи Верховної Ради України в умовах воєнного стану. URL.<https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/11.pdf>

5. Макаренко Н. Роль Верховної Ради як законодавчого інституту у процесі розвитку соціальної держави. URL. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/makarenko_rol.pdf

6. Рішко Б. С. Актуальні проблеми та шляхи вдосконалення організації й діяльності Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2015. Вип. 35(2.1). С. 127-129. URL.http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35

7. Турчинов К. О. Інститут законодавчої влади в Україні під час війни. URL.<https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/389/402>

Тема 4. НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ.

(2 год.)

Основні поняття: *нормотворчість, законодавчий процес, законопроект, регламент Верховної Ради України, парламентська комісія, фракція, прийняття законів, конституційна ініціатива, правотворчий процес, законодавчі ініціативи, прийняття законів в Україні, роль комітетів Верховної Ради, публічне обговорення законопроектів, депутати Верховної Ради, парламентські слухання, юридична експертиза законопроектів*

План

1. Поняття та значення нормотворчості
2. Визначення нормотворчої діяльності.
3. Основні етапи законодавчого процесу.
4. Роль Верховної Ради України у процесі нормотворчості.
5. Законодавчий процес у Верховній Раді України
6. Порядок подання та розгляду законопроектів.
7. Процедура ухвалення законів (перший, другий етапи).
8. Роль комітетів Верховної Ради у законодавчому процесі.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

➤ Завдання на перевірку знань:

- Охарактеризуйте етапи законодавчого процесу у Верховній Раді України.
- Поясніть роль комітетів Верховної Ради в нормотворчій діяльності.
- Яка різниця між законопроектами, що надходять від уряду, і тими, що подають народні депутати?
- Розкрийте механізм публічного обговорення законопроектів у Верховній Раді.
- Знайдіть та проаналізуйте останні зміни до Конституції України та поясніть, як ці зміни впливають на законодавчий процес.
- Підготуйте проект депутатського запиту щодо нової законодавчої ініціативи, що має бути розглянута Верховною Радою.

Рекомендована література:

1.Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення : Матеріали засідань науково-практичного семінару з проблем виборчого законодавства України / Ін-т законодавства Верховної Ради України. К. : Ін-т законодавства ВР України, 2011. - 263 с.

2. Нормотворчість органів місцевого самоврядування / Упоряд.: О.В. Богачова, Б.И. Візіров, О.В. Зайчук та ін.; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К. : Ін-т законодавства ВР України, 2011. 186 с.

3. Федоренко Г. Парламентська прерогатива приймати закони. Традиції і реалії. *Віче*. 1997. № 8. С. 30-36.

4. Шаповал В., Борденюк В., Журавльова Г. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні. К., УАДУ, 2000.

Тема 5. ПЛЕНАРНІ ТА ПОЗАЧЕРГОВІ ЗАСІДАННЯ. (2 год.)

Основні поняття: пленарне засідання, позачергове засідання, кворум, Регламент Верховної Ради, законопроект, депутати Верховної Ради, скликання засідання, голосування, прийняття рішень, комітети Верховної Ради, процедура розгляду законопроектів, роль Президії Верховної Ради, організація роботи парламенту, публічні слухання, порядок денний, депутатські фракції, термінові питання, механізм ухвалення законів.

План

1. Пленарні засідання Верховної Ради
2. Визначення та порядок проведення пленарних засідань.
3. Характеристика основних функцій пленарних засідань.
4. Роль і участь депутатів на пленарних засіданнях.
5. Позачергові засідання Верховної Ради
6. Порядок скликання позачергових засідань.
7. Умови та підстави для проведення позачергових засідань.
8. Приклади позачергових засідань та їх роль у терміновому прийнятті рішень.
9. Регламент Верховної Ради щодо засідань
10. Аналіз положень Регламенту Верховної Ради, що регулюють порядок проведення пленарних та позачергових засідань.
11. Роль Президії Верховної Ради в організації засідань.
12. Порядок голосування та прийняття рішень на засіданнях.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- Опишіть порядок проведення пленарних засідань Верховної Ради України.
- Які умови повинні бути виконані для скликання позачергового засідання Верховної Ради?
- Як визначається кворум для пленарного засідання? Яка його роль?
- Проаналізуйте один з останніх випадків скликання позачергового засідання Верховної Ради.

Рекомендована література:

1. Воєнний парламентаризм: особливості роботи Верховної Ради України в умовах дії воєнного стану. URL.https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/chasopys_war_parliament_ukr.pdf
2. Конституція України. (1996). Офіційне видання. Київ: Верховна Рада України. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України". (2010). Офіційне видання. Київ: Верховна Рада України. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
4. Зозуля О.І. Особливості організації роботи Верховної Ради України в умовах воєнного стану. URL.<https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/11.pdf>
5. Макаренко Н. Роль Верховної Ради як законодавчого інституту у процесі розвитку соціальної держави. URL. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/makarenko_rol.pdf
6. Рішко Б. С. Актуальні проблеми та шляхи вдосконалення організації й діяльності Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 35(2.1). С. 127-129. URL.http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35
7. Турчинов К. О. Інститут законодавчої влади в Україні під час війни. URL.<https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/389/402>

Тема 6. . ФУНКЦІЇ ВРУ: КОНТРОЛЬНА, МІЖНАРОДНА, ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ (2 год.)

Основні поняття: контрольна функція, міжнародна діяльність, фінансово-господарська діяльність, парламентський контроль, законодавчі ініціативи, бюджетний процес, міжнародні угоди, дипломатичні відносини, бюджетний контроль, парламентські слухання, регламент Верховної Ради, комітети Верховної Ради, нагляд за виконанням законів, зовнішньоекономічна діяльність, фінансові інспекції, міжпарламентські зв'язки, прийняття бюджету, законодавство про державні закупівлі, фінансова політика.

План

1. Контрольна функція Верховної Ради України
2. Порядок та механізми парламентського контролю.
3. Роль Верховної Ради у контролі за діяльністю уряду та інших органів виконавчої влади.
4. Здійснення контролю за виконанням законів та бюджетів.
5. Міжнародна діяльність Верховної Ради України
6. Роль Верховної Ради в зовнішній політиці та міжнародних відносинах.
7. Механізми затвердження міжнародних угод.

8. Роль парламенту у створенні міжпарламентських зв'язків.
9. Фінансово-господарська діяльність Верховної Ради
10. Процес ухвалення бюджету та контролю за його виконанням.
11. Здійснення контролю за державними витратами.
12. Парламентський контроль за фінансовою політикою та державною власністю.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- *Охарактеризуйте контрольну функцію Верховної Ради. Які основні механізми парламентського контролю?*
- *Розкрийте роль Верховної Ради у міжнародних відносинах та зовнішній політиці України.*
- *Які основні завдання Верховної Ради у фінансово-господарській діяльності держави?*

Рекомендована література:

1. Воєнний парламентаризм: особливості роботи Верховної Ради України в умовах дії воєнного стану. URL.https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/chasopys_war_parliament_ukr.pdf
2. Конституція України. (1996). Офіційне видання. Київ: Верховна Рада України. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України". (2010). Офіційне видання. Київ: Верховна Рада України. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
4. Зозуля О.І. Особливості організації роботи Верховної Ради України в умовах воєнного стану. URL.<https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/11.pdf>
5. Макаренко Н. Роль Верховної Ради як законодавчого інституту у процесі розвитку соціальної держави. URL. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/makarenko_rol.pdf
6. Рішко Б. С. Актуальні проблеми та шляхи вдосконалення організації й діяльності Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 35(2.1). С. 127-129. URL.http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35
7. Турчинов К. О. Інститут законодавчої влади в Україні під час війни. URL.<https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/389/402>

Тема 7. ПАРЛАМЕНТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕТИКА.

(2 год.)

Основні поняття: парламентська культура, парламентська етика, етичні норми, етичні принципи, регламент, культура дебатів

План

1. Сутність поняття «парламентська культура».
2. Парламентська етика.
3. Парламентська мова та культура дебатів.

Завдання для вивчення першоджерел, навчальних посібників:

Опрацювати й занотувати основні поняття та визначення теми з "Політологічного енциклопедичного словника".

Опрацювати рекомендовану літературу.

Завдання на перевірку знань:

- 1. Проаналізуйте моделі регулювання етичних норм поведінки парламентарів.
- 2. Дослідіть проблему правопорядку та депутатської дисципліни у Верховній Раді України

Рекомендована література:

1. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 № 2790-XII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2014 № 1861-VI [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Вагіна О. М. Етичні засади політики та перспективи розвитку політичної етики [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2015_45/Gileya45/P14_doc.pdf.
4. Вагіна О. Парламентська етика як різновид професійної політичної етики / О.Вагіна. // Сучасна українська політика.- К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. - Вип.26. - 384 с.
5. Василевська Т. Етичні аспекти реформування системи державної служби [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/vasylevska.pdf>.
6. Древаль Ю.Д. Політична культура як базовий неінституціональний чинник парламентаризму // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. - Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. - Вип. 4 (31). - 468 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2014_4/index.html.
7. Колесник К. Особливості парламентської етики в Україні // Право України. - 2004. - № 6. - С. 84-85.

8. Ломжець Ю.В. Формування інституту парламентської етики: зарубіжний і вітчизняний досвід [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/lectureDetail?conferenceId=2608&lectureId=12392>.
9. Медведева Л.М. Правові основи регулювання парламентської етики в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Medvedeva.pdf.
10. Павленко І. Проблема забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняна та зарубіжна практика [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/16.htm>.
11. Парламентська етика: порівняльний аналіз. Національний демократичний інститут міжнародних відносин. [Legislative Research Series / National Democratic Institute for International Affairs]. Переклад Московського представництва Національного демократичного інституту міжнародних відносин. М., 2000. С. 43-52.
12. Пауер Г. Посібник із парламентської етики і поведінки: довідник для парламентаріїв / Всесвітня цільова група з парламентської етики - 11 с.
13. Проект Постанови про Кодекс доброчесної поведінки народних депутатів України № 4827 від 15.07.2013 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=35847.
14. Almond G. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. Almond., S. Verba. - Princeton: Princeton Univ. Press, 1963. - 563 р.

Індивідуальні завдання

Семестр	Зміст роботи	Обсяг (год.)	Форма контролю
I	Парламентаризм як явище суспільно - політичного життя та об'єкт дослідження.		співбесіда
	Ідеї парламентаризму в історії української політичної думки.		співбесіда
	Парламент України в системі вищих органів державної влади: механізм взаємодії		конспект
	Становлення парламентаризму на українських землях: історико- політологічний аналіз.		співбесіда
	Депутат парламенту як уособлення народовладдя: зарубіжний і український досвід		конспект
	Механізм взаємодії парламенту та виконавчої влади в Україні: шляхи удосконалення.	2	реферат

	Квазісудові функції парламенту та практика їх реалізації у світі.	2	реферат
	Український парламентаризм: національні особливості функціонування.	2	реферат
	Моделі інституту омбудсмена у світовій парламентській практиці	2	реферат
	Бікамералізм в пострадянських державах: порівняльний політологічний аналіз	2	реферат
	Парламентаризм в Україні: здобутки та перспективи (в контексті парламентських виборів 2012 р.).	2	реферат
	Парламентський лобізм: світовий досвід і українська практика.	2	реферат
	Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід.	2	реферат
	"Криза парламентаризму": поняття, сутність та сучасні виміри	2	реферат
	Послання глав держав і тронні промови як символічний ресурс влади.	2	реферат
	Виборча система і функціонування парламенту: проблема співвідношення.	2	реферат
	Проблеми європейської інтеграції в діяльності Верховної Ради України.	2	реферат
	Становлення парламентаризму в постсоціалістичних країнах: порівняльний аналіз (держави - за вибором здобувача).	2	реферат
	Процедура вотуму недовіри (довіри) уряду як явище у парламентській діяльності: сутність та проблеми відпрацювання механізму проведення.	2	реферат
	Міжпарламентські зв'язки у міжнародній діяльності Верховної Ради України.		реферат

3. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

3.1. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ІЗ КУРСУ “ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

1. Поняття "парламентаризм". Парламент як уособлення парламентаризму. Парламентаризм як форма суспільного співжиття.

2. Основні типи парламентаризму: незавершений парламентаризм, парламентське правління, моністичний парламентаризм, дуалістичний парламентаризм, парламентський міністеріалізм і т.ін.

3. Основні ідеї парламентаризму в український політичний думці..
4. Однопалатні парламенти.
5. Двопалатна структура парламенту.
6. Порядок формування парламентів.
17. Поняття законотворчості. Стадії законотворчості.
8. Поняття "парламентський контроль".
9. Форми контролю: запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів.
10. Постійні, спеціальні й слідчі комісії (комітети) як засоби парламентського контролю.
11. Парламентські слухання: функція, процедура проведення.
12. Зміст установчої функції парламентів.
13. Судові (квазісудові) функції парламентів: процедура імпичменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення амністій; право палат парламентів вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.
14. Становлення парламентаризму на сучасних українських територіях.
15. Верховна Рада УРСР як парламент радянського типу.
16. Верховна Рада України як головний законодавчий орган.
17. Структура, функції та повноваження Верховної Ради України.
18. Порядок діяльності Верховної Ради України, її органів і посадових осіб.
19. Регламент Верховної Ради України (ВР).
20. Парламентські фракції (групи). Поняття "парламентська партія".
21. Постійні комітети (комісії) ВР.
22. Спеціалізовані комітети (комісії).
23. Тимчасові комісії.
24. Допоміжний апарат Верховної Ради.
25. Поняття «парламентська культура» та парламентська етика. Парламентська мова та культура дебатів.

3.2. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

БІКАМЕРАЛІЗМ (ДВОПАЛАТНІСТЬ) — структура загальнонаціональних представницьких органів, за якої парламент складається з двох палат, які мають різну компетенцію. Виборну палату найчастіше іменують нижньою, або першою, іншу — верхньою, або другою. Верхня палата може формуватися як шляхом прямих (США, Японія), так і непрямих виборів (Франція) чи призначення (Канада, Багамські острови) або формується за спадковим принципом (Велика Британія). Верхні і нижні палати різняться кількісним складом, порядком формування, компетенцією, статусом та іншими ознаками. Нижні палати обираються в середньому на чотири - п'ять років, рідше — на два роки (США). Верхні палати найчастіше обирають на більший термін.

ВИБОРИ — це демократичний спосіб формування та зміни персонального складу органів влади голосуванням.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА — одна з трьох гілок державної влади, яка забезпечує реалізацію ухвалених законів і політичних рішень на всій території країни, регулює розвиток різних сфер суспільних відносин на основі вироблених політичних курсів, забезпечує здійснення прав і свобод людини та громадянства.

ВЛАДА — здатність і можливість брати участь у прийнятті й реалізації рішень, здійснювати свою волю, вирішальний вплив на поведінку, діяльність людей за допомогою різних засобів — авторитету, права, насильства.

ДЕКЛАРАЦІЯ — офіційне проголошення державою, політичною партією, міжнародними, міждержавними організаціями основних принципів їхньої діяльності, програмних позицій, повідомлення про суттєву, принципову зміну в їхньому статусі.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ — політико-правовий документ, прийнятий Верховною Радою України 16 липня 1990 р., який проголосив державний суверенітет України, верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади в межах території УРСР, обумовив недоторканість та незмінність кордонів, оголосив принцип рівноправності та невтручання у внутрішні справи України під час укладання угод з іншими республіками СРСР.

ДЕМОКРАТІЯ — форма політичного режиму та суспільного ладу, які побудовані на визнанні народу джерелом влади і передбачають виборний принцип формування органів політичної влади. Д. буває: партисипаторною (передбачає участь народу у прийнятті політичних рішень), плебісцитарною (обрання народом політичних лідерів), ліберальною (створення умов розвитку вільного ринку та гарантій прав і свобод громадян), соціальною (забезпечення певних соціальних гарантій).

ДЕПУТАТ — (від латин. *deputatus* - визначений) — повноважний та відповідальний представник народу у парламенті країни чи виборців свого виборчого округу та населення регіону у відповідних місцевих Радах депутатів. Депутат покликаний виражати й захищати суспільні інтереси та інтереси своїх виборців, брати активну участь у здійсненні законодавчої та контрольної функції представницького органу. В Україні його правове положення регламентується Конституцією України, а також спеціальним Законом України про статус народних депутатів. У цих документах визначені повноваження Д. і взаємовідносини з виборцями, державними органами, громадськими організаціями. Д. бере участь у розв'язанні проблем державного, господарського й соціально-культурного життя країни, працюючи над розробленням і прийняттям відповідних законів, постанов. Йому гарантується депутатська недоторканність. Депутат - повноважний та відповідальний представник народу в парламенті країни або представник територіальної громади чи населення регіону - у відповідній місцевій раді.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ІМУНІТЕТ — Депутатський імунітет - гарантія, а не право депутатів, історично тісно пов'язана з введенням парламентаризму і отримала в сучасних умовах нову якість. Він складається з депутатської недоторканності та охорони трудових прав депутатів.

Особливе значення депутатська недоторканність в системі гарантій депутатської діяльності підкреслено тим, що вона отримала пряме конституційне закріплення (ст. 80 Конституції України). Обсяг депутатської недоторканності складається з наступних імунітетних видів відповідальності: 1) кримінальної відповідальності, 2) арешту, 3) заходів адміністративної відповідальності, що накладаються в судовому порядку. За межами залишаються такі види відповідальності, як цивільно-правова, адміністративна (за виключення накладаються в судовому порядку), дисциплінарна, матеріальна. В Україні депутатський імунітет, якщо уважно проаналізувати чинне законодавство, має абсолютний характер.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ІНДЕМНІТЕТ — (лат. *indemnitas*, род. в. *indemnitis* — «захист від шкоди», «забезпечення збереження») — означає, що депутат не несе ніякої відповідальності за свої рішення і висловлення у парламенті; *також* депутатська заробітна плата (винагорода) за його діяльність. Головною метою введення інституту **Д.і.** в систему права відповідної країни є гарантувати виконання депутатом своїх повноважень. Тобто, доцільність депутатських привілеїв (до яких належить і право на **Д.і.**) полягає в «охороні належної гідності, ефективності та незалежності» законодавчої гілки влади, а не «захисті окремих осіб» від правосуддя, як часто помилково вважають

ДЕРЖАВА — а) структурована і правовим шляхом унормована суверенна (публічна) влада, що здійснює контроль над певною територією та виступає від імені всього суспільства під час вирішення внутрішніх і зовнішніх питань; б) політично організоване в межах визнаних кордонів суспільство на чолі з суверенною владою.

ДИКТАТУРА — необмежена влада особи, класу, соціальної групи в державі, що спирається на насильство, а також на відповідний політичний режим.

ЕВОЛЮЦІОНІЗМ — учення про розвиток як процес безперервних змін, що поступово без стрибків переять одна в одну.

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА — система державних інститутів, які мають право ухвалювати закони, що є обов'язковими для всіх громадян та їх об'єднань, а також для інших органів державної влади.

ІДЕОЛОГІЯ — система політичних, економічних, правових, моральних, естетичних, філософських і релігійних поглядів, що виражають інтереси певних соціальних верств або груп.

КОНСОЛІДАЦІЯ — це форма політичної взаємодії, що призводить до об'єднання зацікавлених груп для досягнення спільних цілей.

КОНСТИТУЦІЯ — основний закон держави, який визначає основи політичної, економічної і правової системи країни. Конституція закріплює форму правління й державного ладу, порядок утворення, принцип діяльності і компетенції центральних і місцевих державних органів, виборчу систему, права і обов'язки громадян, організацію та принципи правосуддя тощо. Конституція приймається парламентом, конституційними зборами — конституантою, загальнонародним референдумом, актом монарха.

КОРТЕСИ — у державах Піренейського півострова станово-представницькі збори (парламенти), найдавніші на території Західної Європи

ЛЕГІТИМНІСТЬ — прийнятність, законність "узаконення" влади, здатність політичного режиму досягти суспільного визнання та оправдання прийнятих політичних курсів, політичних рішень.

ЛІДЕР ПОЛІТИЧНИЙ — особа, що має постійний пріоритетний вплив на те чи інше політичне об'єднання або на все суспільство завдяки участі в політиці; за якою визнане право ухвалювати відповідальні рішення. Політичне лідерство зазвичай пов'язане з керівним місцем у суспільній ієрархії, урядовою посадою, владою (формальний аспект). Неформальний аспект політичного лідерства виражено в індивідуальних якостях людини, її здібностях виконувати роль лідера, у визнанні за нею права на лідерство з боку суспільства, організації або групи, її прагненні володарювати (залежно від мотивів).

ОДНОПАЛАТНИЙ ПАРЛАМЕНТ — структура парламенту, при якій він складається з однієї палати.

ПАРЛАМЕНТ — це виборний колегіальний орган держави, наділений нормотворчими, фінансовими та контрольними повноваженнями, що діє в умовах демократичного режиму.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ — у широкому розумінні - це система формування та діяльності верховного представницького органу, держави, а також політико-державних відносин та інститутів, прямо чи непрямо пов'язаних з ним за умови існування у суспільстві демократичного режиму. У країнах, де нормально функціонують парламенти та існує політичний режим, створюються сприятливі умови для формування системи парламентаризму.

ПАРЛАМЕНТИ АКТИВНІ — парламенти, що як відіграють активну роль у прийнятті законів, так і беруть участь у формуванні уряду або в його відставці. Під відставкою іноді мається на увазі й право оголошувати імпічмент. Активними парламентами називають Конгрес США й парламенти, наділені аналогічними повноваженнями.

ПАРЛАМЕНТИ МАРГІНАЛЬНІ — парламенти, які контролюються верховною виконавчою владою такою мірою, що їхній внесок у реальну політику дуже незначний.

ПАРЛАМЕНТИ МІНІМАЛЬНІ — це парламенти, які тільки за назвою є представницькими органами. Вони зберігаються "для вивіски", щоб інші країни не дорікали у відсутності парламентаризму.

ПАРЛАМЕНТИ РЕАКТИВНІ — парламенти в країнах, у яких більшою мірою домінує виконавча влада, але водночас парламенти впливають на уряд. Там простежується взаємозв'язок між парламентом і урядом. Це Великобританія, Австралія, Канада — держави англосаксонської правової системи і британської моделі парламенту.

ПАРЛАМЕНТСЬКА ПАРТІЯ — це політична партія, яка (за умов пропорційної або змішаної виборчої системи) брала участь у виборах до вищого законодавчого органу країни і пододала встановлений законодавством показник відсотку виборців, що проголосували за партійний список кандидатів у члени вищого законодавчого органу. В Україні парламентською партією стає тоді, коли за результатами загальнонаціональних виборів вона долає встановлений законодавством 5% поріг відданих за неї голосів виборців. Законом України «Про вибори народних депутатів України» (ст. 98, п.3.)

визначено, що «право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають кандидати у депутати, включені до виборчих списків партій, що отримали п'ять і більше відсотків голосів виборців, у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій»¹

ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА — форма державного правління, якій притаманні такі ознаки: формування уряду за результатами парламентських виборів, підзвітність уряду парламенту; обрання президента парламентом або спеціальною колегією, створеною на основі парламенту; відсутність чіткого поділу влади; невідповідальність президента за рішення вищих виконавчих органів влади.

ПАРЛАМЕНТСЬКА ФРАКЦІЯ — група членів тієї чи іншої політичної партії в складі парламенту або іншої державної організації (установи) чи громадсько-політичної організації, яка організовано проводить установки своєї партії.

Фракцією може також іменуватися особлива група всередині самої партії, яка має власну ідейну й організаційну платформу, котра відрізняється від основної політичної лінії та поточних установок партії. У процесі нормального внутрішнього партійного життя, як правило, виникають різні думки, суперечності політичних угруповань. Наявність останніх не обов'язково, але нерідко приводить до організації і функціонування політичних фракцій. Головною ознакою політичної фракції є наявність особливої ідейно-політичної платформи і групової дисципліни, яка підноситься її членами нерідко понад загальнопартійну дисципліну. Фракційна діяльність нерідко стає основною причиною підризу авторитету певної партії, а також створення нових політичних партій.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА — сукупність та система взаємодії політичних партій конкретної країни, які реально змагаються за владу і мають вплив на вироблення державних курсів.

ПАРТІЯ ПОЛІТИЧНА — організація, яка об'єднує людей на основі спільної ідеології, бере участь у формуванні та розподілі влади, представляє інтереси різних соціальних груп (або якоїсь домінуючої в суспільстві групи).

ПОДІЛ ВЛАДИ — система функціонування державної влади, за якої законодавчу, виконавчу і судову владу здійснюють різні люди та різні державні органи, які є незалежними один від одного у своїй діяльності і діють у межах повноважень, окреслених Конституцією й іншими законами держави.

ПОЛІТИКА — організаційна, регулятивна, контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована переважно на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами та соціальними групами задля здійснення власних запитів і проблем.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА — здатність і можливість впливати на політичну поведінку й політичну діяльність людей та політичних інститутів з допомогою різних засобів: волі, авторитету, права, насильства.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ — специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади.

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА — активна й компетентна меншість населення, яка ухвалює найважливіші рішення у суспільстві або впливає на їх ухвалення і править більшістю.

ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ — це цілісна система ідей, що виражають інтереси, ідеали, світогляд групових соціальних суб'єктів політики, обґрунтовують їх претензії на політичну владу.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ — це сукупність почуттєвих і раціональних, емпіричних і теоретичних, ціннісних і нормативних, усвідомлених та неусвідомлених уявлень про політичне життя, що визначають ставлення людей до влади та її поведінку.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА — цілісна впорядкована сукупність політичної влади, політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, політико-правових норм, політичної культури, за допомогою яких здійснюється утвердження й функціонування політичної влади.

ПОЛІТИЧНІ СТЕРЕОТИПИ — поширені в межах певної спільноти стандартизовані політичні образи, стійкі схематичні уявлення про певні політичні об'єкти, що формувалися на основі минулого досвіду і сприймаються людьми некритично.

ПОЛІТОЛОГІЯ — цілісна, логічно обґрунтована сукупність знань про суть, форми, закономірності функціонування та розвитку політики й політичної влади, політичних інститутів, відносин, свідомості, діяльності, їх місце та роль у житті суспільства; наука про процеси формування, функціонування і поділу політичної влади, боротьбу за владу та участь у ній, формування та розвиток міжнародних політичних відносин.

ПОСТІЙНІ КОМІТЕТИ (КОМІСІЇ) — це спеціальні органи, утворені з депутатів, головною метою яких є підготовча робота зі створення й оцінки законопроектів, а також для контролю за виконанням законів або для контролю за діяльністю виконавчої влади. Є й інші справи, які виконують парламентські комітети, але названі є головними.

ПРАВА ЛЮДИНИ — невід'ємні та обов'язкові для дотримання громадянами політичні, економічні, соціальні, культурні та інші можливості життєдіяльності, надані людині від природи, без яких вона не може повноцінно існувати як людська істота.

ПРАВА ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ — партія, основними ідеологічними засадами якої є перевага в економіці держави приватного сектору, обмеженість соціальних програм держави, зниження податку на прибуток.

ПРАВЛЯЧА ЕЛІТА — група осіб, рішення яких суттєво впливає на процес функціонування і розвитку суспільних інститутів. До правлячої еліти належать політична, бюрократична, комунікативна та ідеологічна еліти.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА — форма організації та діяльності публічно-політичної влади, яка діє згідно з принципом верховенства права, за якої діють усталені правові норми, встановлені у визначеному Конституцією порядку, гарантуються права та свободи людини, владні структури не втручаються у сферу громадянського суспільства.

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ — форма народовладдя, за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників,

які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав. Представницька демократія стає абсолютно необхідною для великих громад, оскільки, починаючи з певного розміру, просто неможливо забезпечити регулярне зібрання усіх громадян, що є обов'язковим елементом для цього виду демократії. Як опосередкована, представницька демократія є власне менш демократичною ніж пряма.

РАТИФІКАЦІЯ — затвердження веровними органами державної влади міжнародного договору або угоди, укладених уповноваженими держав, що домовляються.

РЕЖИМ ПОЛІТИЧНИЙ — сукупність реально вживаних (на відміну від формальних) форм і методів політичного панування, які визначають особливості відносин між владою і народом, рівень правової захищеності особи, виявляють ставлення владних структур та окремих осіб при владі до правових основ своєї діяльності.

РЕФЕРЕНДУМ — усенародне голосування з важливих питань державного і суспільного життя, зазвичай задля остаточного їх вирішення.

СУВЕРЕНІТЕТ — верховенство народу, нації держави у вирішенні питань зовнішньої та внутрішньої політики, що забезпечує незалежність і самостійність розвитку суспільства, соціально-політична функція моно- і поліетнічних держав, принцип партнерських міжнаціональних відносин. Як принцип міжнародного права, закріплений у Статуті ООН та інших міжнародних документах.

УКАЗ — 1) правовий акт держави, президента. 2) Правовий акт постійно діючого колегіального органу державної влади — президії, якщо остання утворюється представницьким органом державної влади. 3) Історичний документ колишніх органів державної влади.

ФОРМА ДЕРЖАВИ — організація державної влади, яка є єдністю трьох елементів: правління, державного устрою, політичного режиму.

ФОРМА ПРАВЛІННЯ — організація найвищих органів державної влади, порядок їх утворення.

3.3.КВАЛІФІКАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

- 1) Проаналізуйте принцип парламентського верховенства.
- 2) Керівні органи парламенту: різновиди, функції та сучасна роль.
- 3) Центральна Рада та Генеральний Секретаріат.
- 4) Дайте тлумачення понять: Верховна Рада УРСР, парламентаризм.

Завдання 2

- 1). Проаналізуйте концепції парламентаризму.
- 2). Роль парламенту в суспільстві: політологічний аналіз.
- 3). Вкажіть негативні аспекти однопалатного парламенту.
- 4). Дайте тлумачення понять: політичні ідеологія, сейм.

Завдання 3

- 1) Проаналізуйте представницькі органи Великого князівства Литовського.
- 2) Охарактеризуйте депутатський індемнітет.
- 3) Вкажіть переваги і недоліки парламентської системи.
- 4) Дайте тлумачення понять: партійне представництво, пряма демократія.

Завдання 4

- 1) Проаналізуйте політичні чинники генези парламентаризму.
- 2) Проаналізуйте партійну палітру сучасної України.
- 3) Проаналізуйте негативні аспекти функціонування двопалатного парламенту.
- 4) Дайте тлумачення понять: депутат, консультативні ради.

Завдання 5

- 1) Проаналізуйте змішану парламентську модель.
- 2) Охарактеризуйте козацьке самоврядування.
- 3) Що таке імперативний мандат?
- 4) Дайте тлумачення понять: конгресійна модель, Центральна Рада.

Завдання 6

- 1) Охарактеризуйте народовладдя в Київській Русі.
- 2) Взаємодія парламенту з іншими гілками влади: політологічний аналіз.
- 3) Депутат українського парламенту: законодавчі норми його статусу.
- 4) Дайте тлумачення понять: самоврядування, парламентська етика.

Завдання 7

- 1) Двопалатна структура парламенту: сутність, різновиди.
- 2) Проаналізуйте контрольну функцію парламенту.
- 3) Керівні органи парламенту.
- 4) Дайте тлумачення понять: парламент, законодавчий процес.

Завдання 8

- 1) Етапи законотворення: політологічний аналіз.
- 2) Моделі інституту омбудсмена у світовій парламентській практиці.
- 3) УНРада ЗУНР.
- 4) Дайте тлумачення понять: нормотворчість, парламентська мораль.

Завдання 9

- 1) Верховна Рада у системі органів державної влади в Україні.
- 2) Повноваження палат двопалатного парламенту.
- 3) Ратифікація міжнародних договорів парламентом.
- 4) Дайте тлумачення понять: національне відродження, держава.

3.4.РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

1. Закон України “Про вибори народних депутатів України” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
2. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI *Офіційний вісник України*. 2010. № 12. С. 565.

Монографії, статті та науково-довідкова література:

3. Біла Л.Р. Щодо визначення поняття та змісту правового статусу державного службовця. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Т. 6. Одеса: Юрид. л-ра, 2007. С. 131-140.
4. Габінет, Д. А. Ідеї парламентаризму в проектах конституцій незалежної Української держави періоду між світовими війнами [Текст] *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 33. Т. 1. С. 14–18.
5. Древаль Ю. Парламентаризм у політичній системі України (політико-правовий аналіз).. Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 280 с.
6. Журавський В. С. Розвиток українського парламентаризму в ХХ ст. (1917–1991 рр.). *Законодавство України: проблеми вдосконалення*: Зб. наук. праць. К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. С. 78–93.
7. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: Теоретико-правовий аспект: Моногр. К., 2001. 248 с.
8. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду К. : Абрис, 2000. 414 с.
9. Кобець Ю.В., Міщук М.Б. Парламентська опозиція в правовій державі: статус, функції, моделі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Соціально-гуманітарні виміри правової держави (м.Дніпро, 30 квітня 2021 р.).Дніпро. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.2021. С.114-119.
10. Максимець Б. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні.*Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 3. С. 202-208.
11. Міщук А., Міщук М. Парламентські вибори 1922, 1928 років: порівняльний аналіз. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ), (27-28 жовтня 2022 р.). Івано-Франківськ,

2022. С.190-198.

12. Міщук А., Міщук М. Українська радикальна партія-Українська соціалістично-радикальна партія: особливості функціонування (1918-1939 рр.). Політична наука: теорія, методологія, практика: Монографія. Івано-Франківськ, 2021. С.261- 285.

13. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. для студ. О-75 вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської ; уклад. : Н. Б. Ларіна та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. 408 с.

14. Парламентська етика: порівняльний аналіз. Національний демократичний інститут міжнародних відносин. [Legislative Research Series / National Democratic Institute for International Affairs]. Переклад Московського представництва Національного демократичного інституту міжнародних відносин. М., 2000. С. 43-52.

15. Рябов С. Бікамералізм без федералізму. До питання про доцільність двопалатного парламенту в Україні. *Людина і політика*. 2001. № 1. С. 32 – 43.

16. Теорія парламентаризму: Навчальний посібник / М.А.Бучин, У.В. Ільницька, Л.О. Кучма, Я.Б. Турчин. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 392 с.; Нац. ун-т “Львів. Політехніка”. 2011. 388 с.

Електронні ресурси:

17. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. URL. Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

18. Конституція Західно-Української Народної Республіки (проект Станіслава Дністрянського) 1920/. URL:// <http://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>

19. Конституція України URL.: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96- %D0%B2%D1%80](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80)

20. Офіційний портал Верховної Ради України. URL. <http://www.rada.gov.ua> .

21. Усенко І.Б. Конституційні проекти галицької держави та ЗУНР. URL. <http://history.org.ua/?encyclop&termin 7>

22. Cheibub José Antonio. Constitutional parliamentarism in Europe, 1800–2019. URL. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402382.2020.1870841>

23. Cheibub José Antonio. Presidentialism, parliamentarism, and democracy. URL. <https://web.stanford.edu/~jrodden/oslo/cheibub.pdf>

24. Cheibub José Antonio, Elkins Zachary, Ginsburg Tom. Beyond Presidentialism and Parliamentarism. URL. <https://www.cambridge.org/core/journals/british-journal-of-political-science/article/abs/beyond-presidentialism-and-parliamentarism/C05BCC98907B81C6930241CC9AB7872C>

25. Hrebenuk Dmytro. European parliamentarism and establishing the content of the institutional authority within the EU parliament. URL. <https://journals.uran.ua/journalvjhr/article/view/299728/292247>

26. Juan J. Linz. Presidents vs. Parliaments: The Virtues of Parliamentarism.

URL. <https://muse.jhu.edu/article/225635>

27. Selinger William. Parliamentarism, From Burke to Weber.
URL. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=_zCdDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR6&dq=articles+on+parliamentarism&ots=NUE3JcNJ03&sig=WUMu3-kJULlcHH0JZlcmv5VSWu4&redir_esc=y#v=onepage&q=articles%20on%20parliamentarism&f=false

4. РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАБУТИХ ЗНАНЬ ТА ЗАГАЛЬНА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ КУРСУВМІНЬ.

Структура розподілу балів передбачає 4 форми контролю за навчанням здобувачів: 1) поточний контроль (30 балів); 2) контрольна робота (30 балів); 3) підготовка презентації/написання реферативної роботи (30 балів); 4) тест (10 балів). Завершується курс заліком

Вимоги до письмової роботи

Виконання письмової роботи передбачає:

- 1) повторення здобувачами лекційного матеріалу та отриманих знань при підготовці та проведенні семінарських занять, самостійного опрацювання рекомендованої літератури з питань, що виносяться на модульний контроль;
- 2) написання письмової роботи передбачає виконання здобувачами в аудиторії індивідуального завдання, що вимагає: – виявлення розуміння сутності понять і термінів – 5 балів; – вміння структурувати основні явища та елементи дисципліни – 10 балів; – знання теоретичних засад, поглядів і праць відомих дослідників – 15 балів; Загальна кількість – 30 балів.

Семінарські заняття

Відвідування та активна участь здобувачів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. На семінарських заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у виступах, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експресконтролю тощо. Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути: повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість, культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити порівняння, висновки. Робота на семінарських заняттях оцінюється в діапазоні до 100 балів. При переведенні в загальні бали в сумі можна набрати 30 балів. Виступи на семінарських заняттях оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями: – «відмінно (90-100 балів)» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– «добре (70-89)» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

– «задовільно (50-69)» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

– «незадовільно (до 50 балів)» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Усна відповідь може бути доповнена наочними посібниками, зокрема, візуалізованою презентацією (обсягом 10-15 слайдів), зміст та використання якої оцінюється окремо. Вимоги до презентації по індивідуальній (самостійній) роботі; візуалізований характер, гармонійне поєднання зображень та тексту, наявність самостійно підготовлених схем і таблиць; всі елементи презентації мають бути підготовлені здобувачем самостійно, із дотриманням вимог академічної доброчесності

Умови допуску до підсумкового контролю

Здобувач допускається до підсумкового контролю за умови повного виконання всіх видів роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни. Належне виконання: 1) змісту питань планів семінарських занять. Для цього необхідно готувати конспекти семінарських занять. Вітається якісна підготовка візуалізованих презентацій для відповідей на семінарські питання. 2) індивідуальної роботи. 3) підсумкової контрольної роботи. Здобувач допускається до підсумкового контролю в грудні та отримує залік за умови наявності 50 і більше балів

Підсумковий контроль

Підсумковий контроль рівня знань та успішності здобувачів передбачає виставлення підсумкової залікової оцінки. При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на практичних заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, активність при обговоренні питань, самостійне опрацювання тем, виконання індивідуальних завдань, контрольних (тестових) робіт. Підсумкова оцінка виставляється здобувачу в кінці семестру за результатами роботи на практичних заняттях, обговорення дискусійних питань, виконаних індивідуальних проектів та контрольних (тестових) завдань. Отримані «незадовільні» оцінки відпрацьовуються в

обов'язковому порядку, але враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Індивідуальні завдання

Крім теоретичних знань здобувач повинен вміти застосовувати отримані знання у наукових дослідженнях фундаментального та прикладного характеру з використанням сучасних інформаційних технологій.

Загальні вимоги:

- чіткість та логічна послідовність викладення матеріалу;
- переконливість аргументації;
- стислість і точність формулювань, які виключають можливість неоднозначного тлумачення;
- конкретність викладення результатів дослідження;
- обґрунтованість рекомендацій та пропозицій.

У рефераті повинні бути відображеними:

- актуальність тематики та відповідність до сучасного стану науки, техніки і питань виробництва;
- обґрунтування вибраного напрямлення досліджень, методів розв'язку задачі та їх порівняльні оцінки;
- аналіз та узагальнення існуючих результатів;
- розробка загальної методики проведення досліджень;
- характер і зміст виконаних теоретичних досліджень та розрахунків, методи досліджень;
- обґрунтування необхідності проведення експериментальних досліджень, принцип дії розроблених програм, характеристики цих програм, оцінка похибок розрахунків, отримані експериментальні дані;
- оцінка повноти розв'язку поставленої задачі;

- оцінка достовірності отриманих результатів, їх порівняння з аналогічними результатами;
- наукова та практична цінність виконаної роботи.

Реферат — це науково-технічний документ, який містить вичерпну систематизовану інформацію за вибраною темою (приблизно на 25-60 сторінках формату А4), передбачає виклад матеріалу на основі спеціально підібраної літератури та самостійно проведеного дослідження.

Реферат необхідно оформлювати відповідно до Державного стандарту України. Необхідно неухильно дотримуватися порядку подання окремих видів текстового матеріалу, таблиць, формул та ілюстрацій.

Структура реферату

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності);
- вступ;
- суть реферату (основна частина);
- висновки;
- список використаних джерел (перелік посилань);
- додатки (за необхідності).

Вимоги до змісту структурних частин

Титульний аркуш

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату, який містить:

- найменування організації, де виконана робота;
- назву роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора та його статус;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові передбачуваного наукового керівника;
- місто та рік.

Зміст реферату

Зміст подають безпосередньо після титульного аркуша, починаючи з нової сторінки. До змісту включають структурні елементи у такому порядку: перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності); вступ; послідовно перелічені найменування всіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовки) суті роботи; висновки; рекомендації (за необхідності); список використаних джерел; назви додатків і номери сторінок, які містять початок відповідного матеріалу.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів

Перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів складають за умови повторення таких елементів більше трьох разів у тексті та вміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки. Інакше — їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні. Якщо у роботі вжита специфічна термінологія, чи використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше, то їх перелік може бути поданий у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Перелік треба друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять скорочення, справа — їх детальну розшифровку.

Вступ

Вступ розташовують після переліку умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (якщо він є), починаючи з нової сторінки. У вступі розкривають сутність і стан наукової задачі та її значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Далі подають загальну характеристику роботи у рекомендованій нижче послідовності.

Обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, особливо на користь України шляхом аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями наукової задачі.

Коротко викладають зв'язок вибраного напрямку досліджень з планами організації, де виконана робота, а також з галузевими та (або) державними планами, програмами.

Формулюють мету роботи і задачі, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети.

Об'єкт дослідження — це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і вибране для вивчення.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження.

Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої у роботі мети. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом.

Також подають коротку анотацію нових наукових положень (рішень), запропонованих автором, випускником, особисто. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток).

У роботі, що має теоретичне значення, треба подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, а у роботі, що має прикладне значення, — відомості про практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання.

Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми та її значимість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

У вступі треба коротко відобразити оцінку сучасного стану досліджуваної проблеми, обґрунтування вибраної теми та необхідності проведення досліджень, відмічаючи:

- практично розв'язані задачі;
- прогалини знань, що існують у даній галузі;
- провідних вчених і фахівців даної галузі; актуальність та новизну теми;

- взаємозв'язок з іншими роботами.

Необхідно також дати коротку характеристику розділів реферату.

Основна частина

Суть роботи вміщують після вступу, починаючи з нової сторінки. Суть роботи — це викладання відомостей про предмет дослідження, необхідних і достатніх для розкриття сутності даної роботи (опис теорії, методів, характеристик створеного об'єкта, принципів дії об'єкта, основних принципових рішень, що дають уявлення про його устрій і т. ін.) та її результатів. Викладаючи суть роботи, особливу увагу приділяють новизні у ній, а також питанням сумісності, взаємозамінності, надійності, безпеки, екології. Суть роботи викладають, поділяючи матеріал на розділи. Кожний розділ починають із нової сторінки.

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень;
- виклад загальної методики і основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методику досліджень; відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень.

В огляді літератури окреслюють основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, автор повинен назвати ті питання, що залишились невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно необхідності проведення досліджень у даній галузі.

У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення задач і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення досліджень. У теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних — принципи дії та характеристики розробленого програмно-модельного комплексу, оцінки похибок вимірювань.

Далі, у наступних розділах, з вичерпною повнотою викладаються результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Автор повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Розділи можна поділяти на підрозділи і пункти. Пункти, якщо це необхідно, поділяють на підпункти. Кожен пункт і підпункт повинен містити закінчену інформацію. Повні докази або подробиці дослідження можна розмістити у додатках.

Висновки

Висновки розташовують безпосередньо після викладення суті роботи, починаючи з нової сторінки. У висновках наводять оцінку одержаних результатів дослідження (наукову, практичну, соціальну цінність). Ця частина містить висновки автора стосовно суті проблеми, питань, що розглядались у роботі, можливих галузей використання здобутих результатів роботи.

У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках отриманих результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

Текст висновків можна поділяти на пункти.

Рекомендації

Рекомендації вміщують, якщо це потрібно, після висновків, починаючи з нової сторінки. У рекомендаціях визначають подальші роботи, які вважають необхідними, приділяючи основну увагу пропозиціям щодо ефективного використання результатів дослідження. Текст рекомендацій можна поділяти на пункти.

Список використаних джерел

Список використаної літератури, який починають з нової сторінки, завершує основну частину. Перелік джерел, на які є посилання в основній частині роботи, наводять після рекомендацій, якщо вони є. Список використаних джерел — елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел. Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін. Порядкові номери описів у переліку є посиланнями у тексті (номерні посилання). Список використаної літератури складають із джерел у тому порядку, за яким вони вперше згадуються у тексті (найбільш зручний для користування). Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

Додаток необхідно починати з нової сторінки. У додатках вміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини роботи може змінити логічне та впорядковане уявлення про роботу;
- не може бути послідовно розміщений в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення;
- може бути вилучений для широкого кола читачів, але є необхідним для фахівців.

У додаток, за необхідності, можна включити допоміжний матеріал, наприклад:

- проміжні математичні доведення, формули, рівняння та розрахунки;
- таблиці додаткових цифрових даних;
- протоколи і акти випробувань, впровадження;
- опис нових програм, які використовувались при проведенні експериментів та розрахунків;
- інструкції, методики, опис алгоритмів і програм реалізації на комп'ютерах створених методів;
- текст розроблених програм;
- ілюстрації допоміжного характеру;
- додатковий перелік джерел, на які не було посилань у роботі, але які можуть викликати інтерес.

Загальні правила

Наукова робота може бути рукописною, надрукованою машинописним способом або за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм). За необхідності допускається використання аркушів формату А3 (297×420 мм). За машинописного способу виконання роботи друкують через два інтервали; за комп'ютерного — через два міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці за умови рівномірного її заповнення. Мінімальна висота шрифту 1,8 мм.

Бажано використовувати шрифти текстового редактора Word розміру 14.

Під час виконання роботи необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості зображення впродовж усієї роботи. Всі лінії, літери, цифри та знаки повинні бути однаково чорними впродовж усієї роботи. Окремі слова, формули, знаки, які вписують чорнилом, тушшю, пастою у надрукований текст мають бути чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту має максимально наближуватись до щільності основного тексту. Помилки, описки та графічні неточності можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою та нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого тексту машинописним способом або від руки. Виправлене повинно бути чорного кольору.

Текст роботи друкують, дотримуючись таких розмірів берегів:

- верхній, лівий і нижній - не менше 20 мм,
- правий - не менше 10 мм.

Розмір шрифту - не менше 12 (стандарт - 14).

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту роботи і дорівнювати п'яти знакам.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) і подальшим чи попереднім текстом має бути:

- за машинописного способу - не менше, ніж три інтервали;
- за комп'ютерним набором - не менше, ніж два рядки.

5. ПОЛІТИКА КУРСУ

Політика курсу полягає у послідовності набуття знань, умінь і навичок у ході лекцій, семінарських занять і самостійної роботи. Відвідування лекцій для здобувачів є обов'язковим. Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань в силу серйозних запізнь на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності здобувача на лекції чи семінарського заняття, отримання негативної оцінки на семінарських заняттях або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та подачі індивідуальних робіт – середа, 15.00 год. – 17.00 год. У випадку запозичених робіт, випадків плагіату, виявів академічної доброчесності (списування), недобропорядної поведінки в аудиторії викладач пропонує здобувачеві повторно виконати необхідний вид роботи.

Академічна доброчесність. Дотримання академічної доброчесності засновується на ряді положень та принципів академічної доброчесності, що регламентують діяльність здобувачів вищої освіти та викладачів університету. Ознайомитися з даними положеннями та документами можна за посиланням: <https://pnu.edu.ua/положення-про-запобігання-плагіату/>.

Відвідування занять є обов'язковим. У разі відсутності здобувача освіти можливість і порядок відпрацювання пропущених занять регламентується [Положенням про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника \(введено в дію наказом ректора № 309 від 19.05.2023 р.\)](#)

Неформальна освіта. Питання визнання результатів навчання, отриманих у процесі неформальної освіти, регулюється «[Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника](#)» (<http://surl.li/qmskrh>)

Здобувачам враховувати результати навчання, отримані в процесі неформальної освіти на курсах дистанційного навчання таких платформ, як Coursera, Prometheus, EdEra, Всеосвіта, тощо

Для прикладу, на платформі Prometheus, здобувачі можуть пройти курс: “Навчання для депутатів місцевих рад об'єднаних територіальних громад”. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/local-councilor-training/>

Визнання результатів неформального навчання в Університеті включає подання здобувачем заяви, ідентифікацію задекларованих ним результатів, їх оцінювання університетом та ухвалення рішення щодо зарахування відповідних освітніх компонентів або відмови у визнанні. Цей процес спрямований на забезпечення відповідності задекларованих результатів вимогам освітніх програм.